

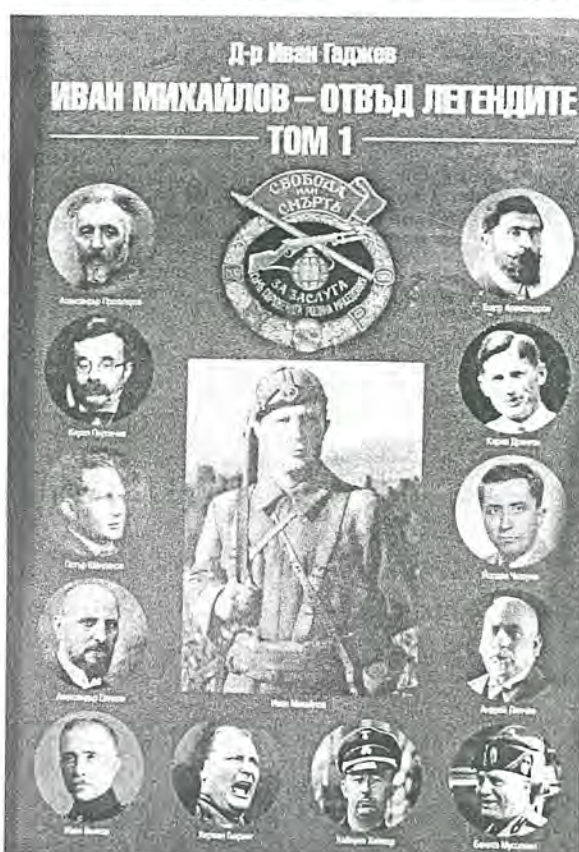
Между митовите и суровата реалност

Сред особено заслужилите за майка България наши емигранти д-р Иван Гаджев има своето неповторимо място. Изключително внимание трябва да му се отдели и в ненаписаната все още история на емигрантската ни литература. Смятам, че е направо безценно тритомното му изследване „История на българската емиграция в Северна Америка“. Петте тома на историческо-документалната му поредица „Лушин“ са забележителна „Черна книга за комунизма в България“. Съдържащите се в тях стотици документи за трагичната съдба на хилядите жертви на „Народния съд“ и масовите репресии са потресаващи. Висока стойност има и монографията „Непримиримият Илия Минев“, разказ за най-значимия антикомунист, наречен заради непримиримостта му „българския Нелсън Мандела“. Жестока е съдбата към Иван Гаджев. Костите на изчезналия му баща вероятно са изтлели в добринишката Лушинска яма. Отнемат родната къща на семейството. Въпреки отличния успех на ученика един отговорен служител в Гоцеделчевския съвет поставя върху молбата му за следване резолюция „Насочете се към тежко-физически труд“. Младецът служи в трудова повинност. Роден през 1937 г., едва през 1960 г. успява да стане курсист в техникума за ветеринарни техници в Стара Загора. През 1967 г. благополучно завършва Ветеринарномедицинския институт в София. Разпределен е в крайграничен българомакедонски район с 16 села, без превоз и необходимото клинично оборудване. Гаджев преминава нелегално българо-тръшка граница край село Годешево и става политически емигрант от 3 юли 1968 г. Интересен е разказът му как на 22 декември същата година стъпва на Нюйоркското пристанище и го посреща отец Георги Николов, някогашен съратник на баща му. Тук получава картичка от легендарния лидер на ВМРО Иван Михайлов. Отговаря с възторжено писмо, окрилен от мисълта, че героят от юношеските му години е почел с внимание един непознат за него емигрант.

Постепенно обаче патриотът, напуснал с риск за живота си тоталитарна България, осъзнава, че е подложен на следене. Всяка негова крачка става незабавно известна на намиращия се в Рим Михайлов. Започва осъзнаването на суровата реалност, която е много различна от романтичните митове. Гаджев се включва активно в политическия живот. Успява да създаде и модерна болница за домашни животни в Детройт. Най-важното му родолюбиво дело обаче е учредяването през 1976 г. на Македонския научен институт „Св. Климент Охридски“, който след 1992 г. се преименува и разраства като Институт по история на българската емиграция в Северна Америка „Илия Тодоров Гаджев“. Изцяло на свои разноски емигрантът построява триетажна модерна сграда в центъра на град Гоце Делчев, в която се пазят огромно количество документи и снимки не само за съдбата на емигрантите, но въобще и за новата история на родината ни. Част от тези документи са в основата и на най-новото му монографично изследване, наре-

чено „Иван Михайлов – отвъд легендите“, първият том от което вече е в ръцете ни, а огромният втори том (разделен на две части) ще се появи през тази година. С течение на годините в свързобогатия архив на Иван Гаджев се трупат неопровержими доказателства, които разбиват на пух и прах мита за Иван Михайлов като „националист № 1“, „велик българин“ и пр. Трябва обаче изрично да подчертаем, че авторът на тази забележителна книга няма никакви съмнения в антикомунистическите и антисръбски настроения, в нетърпимостта на Водача към измислени понятия, като „македонски език“ и „македонска нация“. Без да омаловажава действителните му заслуги, в името на историческата истина и на чувството си за дълг пред паметта на хилядите македонски и български синове, Иван Гаджев решава да разкаже всичко, което знае и което е скрито в спомените и архивите. Важен и интересен момент от дейността на Михайлов е например този, когато Титовите партизани заплашват скопските предградия, а българските войски напускат изконните бащини земи: тогава германците правят на Войводата абсурдното при конкретната ситуация предложение да оглави правителството на обособена Вардарска Македония. В първия момент той е повланен от перспективата, но изтрезвява, докато разглежда предварителното споразумение, и смутено изрича, че вече е късно, „пет минути след 12...“.

За мен беше извънредно интересно да проуча подготовката от автора биография на Иван Михайлов, която съдържа много малко известни данни. Пътят му от „момче за всичко“ във ВМРО като помощник на Тодор Александров до върха на организацията след убийството на големия революционер преминава през немалко превратности. Особено детайлно Гаджев проследява разногласията, възникнали с лявото крило, както и безумните братоубийствени сблъсъци, довели до хиляди жертви. Особено внимание е отделено на някои от знаковите убийства, белязали размирния период 1923-1926 г. Разказът за тях започва от 26 август 1923 г., когато в празника квартал „Смихов“ двацет и две годишният Йордан Цицонков убива с три куршума пълномощния министър Райко Даскалов. Въпреки уверението на Иван Михайлов, че терористът ще се отърве със символична присъда, той е признан да се самоубие, защото не иска да изгине по затворите. Два месеца по-късно Димитър Стефанов застрелва в Милано бившия член на ЦК на ВМРО Петър Чаулев под предлог, че той се е поставил в услуга на Коминтерна. Особено трагичен епизод в новата ни история е злокобното убийство на Александър Стамболийски. Злоещите легенди се носят за отрязаната глава на земеделския водач. Според федералиста В. Искров, Иван Михайлов иска от натоварения с откъсването мисия лично от него скопски войвода Величко да му я занесе като „трофей“. Много силен световен отзвук има и кървавото събитие на 8 май 1925 г. Тогава във виенския „Бургтеатър“ по време на спектакъла „Пер Гинт“ от Ибсен, едно крехко момиче застрелва

хладнокръвно прочутия Тодор Паница. Това е присъдата, която организацията е отредила на убиеца на Борис Сарафов и на Иван Гарванов. Извършителя на деянието е Мелпомена (Менча) Кърничева. Тя стреля не толкова от чувство на родолюбие, а понеже Иван Михайлов ѝ е обещал да се ожени за нея. И действително са ангажирани най-добрите адвокати, подчертава се, че осъдената има симптоми на туберкулоза, страда от ревматизъм и болни бъбреци. Така, вместо в затвора, тя се озовава в скъп санаториум. В България Менча е посрещната с почести, а на 25 декември 1926 г. Михайлов се жени за стопилата се от преживяното до 40 килограма девойка.

А убийствата продължават. Една от приятелките на Менча е родената в Тетово Мара Бунева. Тя пък трябва да изгине присъда за елиминиране на най-отявения враг на българския дух в Скопския край – прокурора Владимир Прелич. На 13 януари 1928 г. тя го застига на вардарския мост и изстреля в тялото му три куршума, след което хвърля просялен поглед към града и се простреля в сърцето. Едно от най-жестоките престъпления е премахването на известния публицист Васил Пундев. През 1926 г. Михайлов говори за него така: „Що се отнася до въпроса дали Васил Пундев ще бъде удобен да дойде в редакцията на вестник „Македония“, понеже не е македонец, нека ви заявя тук най-чистосърдечно, че ако се касае за това, кой е направил повече за Македония, дали аз, оладжак член на ЦК, или Васил Пундев – заявявам, че той е направил повече, защото до настоящия момент аз не съм влизал още в Македония, а Васил Пундев отиде с пушка в ръка като обикновен четник.“ Пундев обаче е потресен от убийството на генерал Протогеров и в знак на

протест напуска „Македония“ и оглавява създадения от него вестник „Вардар“, в който си позволява да публикува остри статии срещу Иван Михайлов. На 4 март 1930 г., когато се приближава у дома с телохранилката си и с един приятел, двама убийци, изпратени специално да изпълнят присъдата, го застрелват в гръб, след което единият от тях изпразва цял пълнител в проснатото тяло. Злодеянието предизвиква силно възмущение сред обществеността, пък и в чужбина. Осемдесет и трима професори, художници, писатели, артисти и учени в Апел от 22 март изразяват възмущението си от „системното унищожение на ценни личности и характерни само защото са имали „дръзостта“ да упразнят свещеното си право – правото да мислят и изказват свободно своите убеждения“. Най-точно обяснение за действията на михайловиците дава италианското списание „Европа Ориентале“: „Престъплението обесмисля и най-благородния идеал, какъвто може да бъде за българите македонският идеал. Напуста ще бъдат усиления, жертвите, борбите, докато всички не се убедят, че всеки идеал и специално един патриотически идеал е и трябва да бъде над всяка личност и над всеки стремеж за личен антагонизъм и че защитата на идеите не може да се повери на кинжала и револвера.“

Много актуални са външнията, които постига Иван Гаджев, заклеявайки решително методите на действие на Михайлов. Днес, когато съвременният свят води решителна война срещу всички форми на тероризма, не можем да приемем, че стореното от дейците на ВМРО е оправдано. На VI конгрес на организацията нейният лидер заявява, че старите и известни на противника форми на борба, т.е. четническото движение, трябва да

бъде заменено от средства, съобразени с „новото време и новите изобретения на техниката и науката“. Един от най-значимите терористични актове е например ликвидиранието на 6 октомври 1927 г. на сръбския генерал Михайло Ковачевич, оглавяващ брегалнишката дивизия в град Щип. „Само с по-чест пукоот ще се постигне ефект за известно време“, заявява Михайлов, въпреки че за отмъщение противникът убива жестоко баща му и по-големия му брат. Доктор Гаджев подробно проследява и упадъка на ВМРО след деветнадесетомайския преврат през 1934 г. на политическия кръг „Звено“. Прибрани са значителни авоари на организацията от банките. Арестувани са много активисти, иззети са 47 картечници, 11 000 пушки, 7800 ръчни бомби, 71 000 патрона, 637 пистолета... Ръководителят на ВМРО започва нелегален емигрантски живот, за който също участваме куп любопитни подробности. От особено значение за автора е отношението на Иван Михайлов към събитията по време на Втората световна война. Документирано е например, че той осигурява на Анте Павелич около 3000 комити, които да подкрепят устанието за промътане на Босна от партизани. Тъмен момент в биографията му е посещението през август 1943 г. в Берлин, когато в разговор с Хитлер и Химлер Михайлов дава съгласието си за създаването на 2-3 батальона доброволци, отдалени на разположение на Третия райх. Особено отблъскващо е заявлението му пред представителя на Германската телеграфна агенция д-р Хайнц Грунерт: „В Македония има малко евреи и нашите македонци са по-предприемчиви даже от тях. Разбира се, в европеиската и световната политика никой не може да отрече тяхното влияние. Тяхната вредна роля е безспорна.“

Може би не е далеч от истината констатацията на италианския вестник „Ла Вита Каселезе“, който заявява: „Един зъл гений действия, изглежда, все повече върху нещастията македонски народ, като че ли Бог желее да изпита търпеливостта и вярата му, та този зъл гений разрушава, измъчва, убива без милост.“ Според самия Михайлов „Войводата трябва да бъде символ на организирана мъжественост, фигура на непобедима мош и абсолютна справедливост, обкръжен с ореола на приказна тайнственост и пурпура на средновековна романтика, нещо като офицер на честта, рицар на смъртта“. Подробният анализ на делото му и събраните в приложението към тома стотици документи, сред които най-красноречив е списъкът на жертвите по заповед на Вождя през периода 1922-1928 г., възлизали на повече от 1200 души, доказва, че той е най-вече „рицар на смъртта“, революционер, изbral тактиката на тероризма, доказал пред изтърпналите от ужас външен свят какви злодеяния могат да бъдат извършени под маската на родолюбие. Поради това монографията „Иван Михайлов – отвъд легендите“ несъмнено е много важна и много навременна книга, доказваща за пореден път смелостта и патриотизма на д-р Иван Гаджев.

ГЕОРГИ ЦАНКОВ